

izvješćuje nas o svome sudjelovanju i radu na više međunarodnih susreta o navedenoj tematici na kojima je imao prigodu i čuti i govoriti o općim i regionalnim temama europske i posebno hrvatske kršćanske kulture.

Ovim smo pokušali uvesti čitatelje u tematiku koju obrađuju pojedini prilozi u Zborniku.

Vjerujemo da će svatko tko Zbornik uzme u ruke, naći u njemu nešto za sebe, nešto što će s korišću i uživanjem pročitati. Stoga ga preporučamo svima koji žele zadovoljiti svoju žeđ za širenjem znanstvenih spoznaja.

Na kraju svakog rada donesen je sažetak na jednom od živih europskih jezika. Zbornik je lijepo i bogato uređen i tvrdo uvezan.

Marin Škarica

ŠTO JE BOG REKAO O PATNJI

Stipe Jurič, *Što je Bog rekao o patnji. Problem patnje u Starom zavjetu*, Hrvatska dominikanska provincija i Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997., 303 str.

Najprije nekoliko osnovnih podataka o auktoru. Dr. Stipe Jurič, svećenik, član je Hrvatske dominikanske provincije Navještenja Marijina. Rodom je iz Tomislavgrada. Profesor je biblijskih znanosti već 11 godina na Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskog u Rimu što ga vode oo. dominikanci.

Knjiga sadrži dva dijela. Poslije kratkog uvoda (5-7) slijedi prvi dio, podijeljen u četiri poglavlja, s naslovom: *Stvarnost i misterij patnje. Nekoliko primjera iz starog Egipta i drevne Mezopotamije* (9-83). Drugi, opsežniji dio, s osam poglavlja, nosi naslov: *Što je Bog rekao o patnji? Biblijsko svjedočanstvo* (85-287). Na posljednjim stranicama knjige nalaze se *Sažetak* (289-298) potom *Izabrana bibliografija* (299-301) te *Kazalo* (302-303).

U prvom poglavlju prvog dijela Jurič govori o patnji kao "općeljudskom i vječitom problemu čovjekovu" (str. 11). Činjeničnost patnje je sveobuhvatna u vremenskom i prostornom smislu. "Bezbrojni su uzroci ljudskoj boli" i "nema čovjeka kojemu nekada ne grane crno sunce" (str. 11). No, unatoč tako uvjerljivoj prisutnosti ljudske patnje u svakom vremenu i prostoru, dogodi se ipak da je nekad "ne vidimo, odnosno ne želimo vidjeti". To su trenuci kada su naša kršćanska "ljubav i čovjekoljublje na ispitu" (str. 12). Patnja je "tvrd orah za čovjeka" (str. 14) te se zna dogoditi "da se netko u teškim bolima udalji od Boga". Patnja je također

“najboljniji i najrazumljiviji uzrok staroga i modernoga ateizma” (str. 15). Svaki patnik postavlja sebi, svima oko sebe pa i samome Bogu upit: “Zašto baš ja?” (str. 17) i nerijetko se događa da bolest i svakojake nevolje unište u čovjeku svaku volju za životom i gurnu ga u tamna prostranstva pesimizma i očaja.

Poglavito kad se radi o tjelesnim tegobama i nevoljama (2. poglavlje), čovjek bi se trebao držati lozinke: “Zdrav duh u bolesnu tijelu” (str. 20), a svjedočanstva ljudskog iskustva sačuvana i zapisana u prastarim spisima drevnih civilizacija govore da su “i stari trčali bosu po trnju i stajali zmiji na rep” (str. 21).

Treće je poglavlje prvog dijela posvećeno djelima pesimističkog sadržaja u zemlji uz Nil. Autor je posegnuo za prastarim egipatskim spisima: Opomene proroka i mudraca Ipu-Vera ondašnjem faraonu (2500.-2000. pr. Kr.), koji sadrži razgovor čovjeka nezadovoljnika sa svojom dušom. On bi se najradije ubio, jer je život besmislen, a njegova duša stupa odlučno u obranu života i njegovih vrednota.

Staroegipatski pisci se zadovoljavaju isticanjem patnje kao niezbežne čovjekove sudbine i oni ne nalaze nikakva lijeka zlu i patnji. Zato je čovjekov život “bezvrijedan i besmislen i ne zavrjeđuje da se živi” (str. 41). Egipćane je najviše mučila ljudska, odnosno socijalna nepravda.

U četvrtom poglavlju prvog dijela Jurič raščlanjuje problem patnje u djelima iz Mezopotamije. To je područje između rijeka Eufrata i Tigrisa, kolijevka najstarijih civilizacija, zemlja papirusa i klinastog pisma. Najznačajnije je djelo *Čovjek i njegov Bog*, odnosno “sumerski Job”, a sačuvani tekst te poeme (131 redak) potječe iz vremena Hamurabija, oko 1700. pr. Kr. Izvornik ovog teksta, koji je sadržajem vrlo sličan biblijskom Jobu, vjerojatno je mnogo stariji (2000. pr. Kr.). “Babilonski Job”, izvornik mu je vjerojatno iz XV. st. pr. Kr., epsko je djelo što pjeva o patnji i nevolji nekog dvoranina koji se utječe za pomoć bogu Marduku. Ne samo strukturalno, nego i idejno-tematski “babilonski” je “Job” najbliži biblijskom. Također je značajno i djelo *Dijalog o ljudskoj bijedi*, pisano klinastim pismom (10-7. st. pr. Kr.), koje neki nazivaju i “Babilonskom teodicejom”.

Govoreći zaključno o mezopotamskim spisima, Jurič kaže kako su oni bliski i slični biblijskim spisima, posebice Knjizi o Jobu jer se svi bave problemom patnje i čudnim ponašanjem bogova prema patnji pravednika. Međutim, osim o literarnoj i strukturalnoj sličnosti ne može se govoriti ni o kakvoj ovisnosti Jobove knjige o nekom mezopotamskom tekstu, jer su razlike i velike i upadljive. Sumerski i babilonski tekstovi uopće ne poznaju pojam nezalužene patnje.

U drugom dijelu knjige autor, razmišljajući nad starozavjetnim tekstovima, traži odgovor na upite koji su čovjeka od pamtivijeka

mučili: Zašto patnja u čovjekovu životu? Što je izvor ljudske patnje? Odnos grijeha i patnje? Ima li kakvu uzročnu i posljedičnu vezu kolektivna i pojedinačna patnja? Bog i čovjekova patnja? Koji je smisao nezaslužene patnje pravednika? Itd.

Tekstovi SZ sadrže Božju objavu upućenu ljudima, točnije rečeno, izabranom Božjem narodu, Izraelcima. Činjenica da je Bog u određenom povijesnom razdoblju progovorio, da se objavio ljudima, svjedoči o Božjoj djelotvornoj nazočnosti u povijesti ljudske zajednice, naroda i pojedinca. Svetopisamski tekstovi imaju, dakle, svoje teološko značenje i težinu. Dakako, ti tekstovi nose također i obilježja vremena i prostora svetoga pisca.

U prvom poglavlju drugoga dijela govori se općenito o problemu ljudske patnje u Bibliji. Povijest izabranog naroda Božjega od ulaska u obećanu zemlju pa sve do rimske okupacije i razorenja Jeruzalema 70. poslije Krista, zapravo je povijest stradanja i trpljenja, poraza, nedaća i nesreća. Biblijski su pisci svjedoci božanskog objavljivanja i očevici Izraelova stradanja. Biblijski je pisac svjestan širine i sveobuhvatnosti patnje. I kada govori o patnji naroda, u njegovim se riječima zrcale i njegova osobna bol i nevolja. To vrijedi i obrnuto. Međutim, on nema odgovora na problem patnje u razumskom smislu. Zlo i patnja jesu stanje nereda i u ljudsku su povijest ušli grijehom što su ga počinili praroditelji Adam i Eva. Njihov se prekršaj proteže na sve naraštaje. Jahvistički izvještaj o stvaranju (Post 3) zorno prikazuje čovjekovu sudbinu koja je nakon Adamova pada protkana trpljenjem, bolju, patnjom. "To je odredba neistražive Božje mudrosti, pred kojom se čovjek vjernik mora prignuti" (str. 92). Patnja i zlo koji čovjeka pritišću u intimnoj su vezi s grijehom, odnosno posljedica su grijeha, ali ne u tom smislu da su oni Božja osveta, nego bol potiče grešnika da odbaci svoj grešni život, a za pravednika koji trpi to je sredstvo Božje pedagogije, kojom ga Bog odgaja i vodi prema konačnom cilju, vječnoj sreći.

U drugom poglavlju riječ je o stvarnosti i misteriju patnje u Starom zavjetu. Na temelju starozavjetnih tekstova ovdje se govori o patnji kao zasluženoj kazni za grijeh. "Prema općeproširenom mišljenju u Izraelu i kod susjeda svako svjesno i nesvjesno kršenje vjerskih i moralnih propisa neminovno prati Božja kazna" (str. 96). Grijeh i patnja su suodnosni u smislu što je čovjekov pragrijež uzrok, a Bog je pokretač patnje. Nevjernost Savezu također je uzrokom patnje, a svakog prekršitelja Zakona što ga je Bog objavio služi svome Mojsiju, stići će Božja naplata. Božja je kazna za grijeh, bar u razdoblju prije izgnanstva, bila primjerena grijehu i imala je vremeniti karakter. Kazna se mogla sručiti na pojedinca, ali i na njegove potomke. Sveti su pisci također poučavali da su nevolje izraelskog naroda prilika da se u svijest dozovu počinjeni prijestupi

pojedinaca i cijeloga naroda. Zato čovjek nema budućnosti i zato svaki grijeh mora biti okajan ili od pojedinca ili od zajednice. Još prije babilonskog sužanjatva u proročkim je krugovima počela sazrijevati ideja o pojedinačnoj Božjoj naplati, nagradi ili kazni, poslije smrti. Najjači predstavnik te ideje jest prorok Jeremija, koji je još prije Nabukodonozorova razaranja Jeruzalema i velikog progonstva (VI. st. pr. Kr.) osjetio kako je pravednik ostavljen, napušten i zaboravljen, te zato Jeremija pred Jahvom izlijeva svoju bol i pita se: "Zašto je put zlikovca uspješan? Zašto podmuklice uživaju mir?" (12,1-2). Tek pred svršetak babilonskog sužanjstva Deutero-Izaija se usuđuje osporiti staru teološku tezu kako je patnja kaznena posljedica grijeha i u poglavljima 49-55 iznosi novu tezu o strpljivom, patničkom i poniznom Sluzi Jahvinu, koji nedužan i bez grijeha podnosi patnju u njezinim najstrašnijim oblicima. Sluga Božji vjerojatno predstavlja onaj najplemenitiji i najvjerniji dio izraelskog naroda. Sluga Božji sve grijehe i krivice svih grešnika i svih naroda uzima na svoja pleća te tako ispunja Božji naum. Ovdje patnja ima posve drugu dimenziju, ona ima svoj smisao i opravdanje, ona je preduvjet spasenja i konačnog oslobođenja.

U trećem poglavlju još se više naglašava ideja koja prosijava iz starozavjetnih tekstova kako je patnja put do Boga. U biblijskim tekstovima nema jasne razludžbe između tjelesne i duševne patnje pa je zato bolje govoriti o patnji čovjeka, cijeloga čovjeka. U hebrejskom jeziku ne postoji točan izraz za bol, patnju i trpljenje, izraz koji bi mogao poslužiti kao *terminus technicus*. U hrvatskom jeziku ovi izrazi više govore o subjektivnom osjećaju dok se u hebrejskom više radi o riječima koje opisuju stanje osoba koje pate, odnosno objektivne činjenice koje su povezane s trpljenjem patnika.

Četvrto je poglavlje posvećeno Knjizi o Jobu, a naslovljeno je *I pravednika poput Joba pogada patnja*. Ovo je poglavlje, uz ono o Psalmu 13, jedno od najjačih u cijeloj knjizi. Ovdje ćemo iznijeti samo nekoliko zaključnih misli što smo ih izvukli iz podnaslova *Jobovi usponi i padovi gledani kroz starozavjetne naočale*. Job je pravednik koji trpi i koji je odbačen od svih i koji se cijelim svojim bićem bori protiv konstatacija svojih sugovornika da uzrok ranama, svojoj neimaštini i preziru od svih treba tražiti u grijesima svojim. Bog tako grubo kažnjava samo velike grešnike. Job se opire i njegovi vapijući prosvjedi sežu do neba. Međutim, koliko god njegove riječi prosvjeda bile grube i koliko god one zasluživale ukor, ipak su "bliže strozavjetnoj pobožnosti nego huli" (str. 170). Velike su patnje bile velika kušnja za Jobovu vjeru. Kušnja patnje ga jest uzdrmala, ali ga nikad nije udaljila od Boga. Naprotiv, Bog ga je kroz tu patnju odgajao i polagano uvodio u misterij patnje. Na

kraju, kad mu se Bog objavio i kad mu je progovorio, pravedni je Job shvatio, uspio je smjestiti svoju patnju u tajnoviti Božji naum u koji on ne može proniknuti, ali zna da je moć Božja bezgranična (usp. 42,2). Zato Bog Joba opravdava i dvostruko ga nagrađuje, jer je Job, unatoč kušnjama, uspio očuvati vjeru, neporočnost i pravednost.

Peto poglavlje, *Psalmist između očaja i nade*, govori o patnji u psalmima. Psalmi su biblijske molitve pune krikova i vapaja patnika. Prožeti su zdvajanjem i nadanjem, očajem i pouzdanjem, klonulošću duha i najživljom vjerom. Iz psalama proizlazi da su svi njihovi protagonisti bili istodobno veliki patnici i veliki molitelji. Istina, oni su se osjećali katkad ostavljenima i zaboravljenima od Jahve, ali ipak On je bio sve njihovo uzdanje, zaštitnik od zla svakoga i izbavitelj iz svake nevolje. Ti nas pisci psalama "molitelji-uzori pozivaju da u svojim kušnjama, bolestima i potrebama smjelo kucamo na nebeska vrata i dosađujemo Bogu sve dotle dok nam ne dade sve što nam treba" (str. 200).

Šesto poglavlje, *Između života i smrti*, posvećeno je Psalmu 13. Psalmist najprije upućuje Jahvi doista potresan vapaj i odmah potom smion prosvjed. Nešto mu se krupno moralo dogoditi, nešto što ga je ugrozilo u temeljima njegove egzistencije. Zato spočitava Bogu bešćutnost i nemilosrdnost. Poslije tog emotivnog naboja u psalmu se događa silan preokret. Najprije usrdna molitva nakon koje psalmist pjeva o svom uvjerenju kako ga je Jahve čuo i uslišio njegovu molitvu i zato ga sada slavi i kliče njegovoj dobroti.

Kušnja je stvarnost koja se gotovo redovito pojavljuje u životu čovjeka vjere. Pri tome treba imati uvijek na pameti, poruka je Ps 13, da je Bog prisutan u kušnji, da ona upravo zato ima smisla te da je usmjerena prema životu. Pisac 13. psalma došao je do te dragocjene spoznaje kroz patnju. "Patnja s popratnom kušnjom vjere" za svetog pisca ovoga psalma jest "velika prilika za provjeru ljubavi, a za sve nas neizravan poziv da svaku patnju promatramo kroz Boga i rješavamo u dosluhu s njime" (str. 236). Zato prof. Jurić u zaključnim rečenicama o ovome psalmu poručuje: "U bilo kojoj nevolji da se zateknemo, pridružimo se tužbalici, molitvi i pjesmi starozavjetnog psalmista te s pouzdanjem izrecimo Bogu svoju tužbalicu, poniznu molitvu i svoju jedinu želju, a to je da nas pogleda i bude uz nas" (str. 237).

Sedmo je poglavlje posvećeno patnji u apokrifnim spisima SZ i rabinskoj literaturi. Podnaslovi ovog poglavlja otkrivaju nam njegov sadržaj i poruku. Ovozemaljska je patnja shvaćena kao predujam kazne u budućem svijetu. Rabinski su krugovi opravdavali patnju pravednika i nedužnika tako što su tvrdili kako ona ima smisla zato što oni trpe za druge. Čak i oni koji nisu potpuno neporočni, i njihova patnja ima smisla s obzirom na narod. Apokrifna i rabinska

literatura obiluje također tekstovima koji patnju vide kao preduvjet Mesijina dolaska.

U osmom poglavlju auktor sažima teologiju patnje u Starom zavjetu. Patnja je ponajprije sredstvo čeličenja poslušnosti čovjeka pojedinca i izabranog naroda prema Bogu Saveza, no ona je također i izraz Božje ljubomore i naklonosti prema svojim izabranicima (Hošea). Izraelski je narod tijekom svoje povijesti prošao kroz ljute jade i nevolje, ali sve te tegobe zaslužio je svojom nevjernošću Bogu saveza i zato su one sastavni dio Božjih sudova u povijesti. Bog najjasnije i najglasnije govori kroz patnju, svjedoče starozavjetni pisci, i zato patnju treba promatrati u službi Božjeg providnosnog djelovanja. Bol i trpljenje u patniku bude vjeru u Božju spasenjsku moć. Ta vjera postaje izvorom svih njegovih čežnji i nadanja. Patnja ga je pročistila, Bog se poslužio njome kao djelotvornim odgojnim sredstvom, i kao jedini svemoćni Gospodar i Podržavatelj života Bog ozdravlja trpljenika, ali ponajprije njegovo srce i dušu.

Važno je naglasiti također i okajničku ulogu patnje. Naime, sve do progonstva u Babilon sveti pisci SZ nisu davali odgovor na problem nezaslužene patnje pravednika. Tek se u vrijeme babilonskog sužanjstva i nakon njega u svetim tekstovima javlja ideja vikarne ili zamjениčke patnje, tj. ispaštanja za druge. Pravednik trpi da bi okajao grijeha pojedinca ili cijele zajednice. Pravednik svojom žrtvom okajava grijeha drugih i izmiruje ih s Bogom. Izaijin "Sluga Jahvin" (Iz 53), čovjek boli, vičan patnjama, ponio je naše bolesti i uzeo na se naše boli, za naše je grijeha bio proboden i za opačine naše satrt, proročki je navještaj dolaska Mesije, Isusa Krista, koji je svojom smrću na križu okajao sve naše opačine, a svojim slavnim uskrsnućem otvorio nam vrata nebeska, gdje će svaka suza patnička biti otrta i svaka rana zacijeljena.

Knjiga je pisana vrlo tečnim i laganim hrvatskim jezikom. Iz pojedinih rečenica na trenutke prosijava auktorova književna plastičnost u izražavanju i traženju uvijek novih riječi kako bi slikovitost njegova izričaja poprimila još više na ljepoti i raznolikosti. Zato čitatelj doista s lakoćom čita ovu knjigu koja je i u korektorskom smislu brižno pripremljena.

Strukturalno i metodološki knjiga je također vrlo dobro smišljena. Osim zaključnog sažetka, svaki dio knjige te svako poglavlje napose sadrži podnaslov sa zaključnim mislima dotičnog dijela, odnosno poglavlja. To će svakom čitatelju olakšati snalaženje i pomoći mu pri sažimanju vlastitih misli i dojmova o pročitanom. Ne bi bilo zgorega da je *Sažetak* preveden na koji rašireni strani jezik, osim ako auktor kani cijelu knjigu prevesti na talijanski ili engleski.

Ne samo izabrana bibliografija na kraju knjige nego i bilješke upućuju na brojna djela koja obrađuju problem svetopisamske patnje.

Čovjek se raduje objavljivanju ovog doista vrijedna djela o patnji u SZ. Po svojoj ozbiljnosti ono se sigurno nalazi pri samom vrhu literature o svetopisamskim temama na hrvatskom jeziku. Neka ovo uspješno djelo bude i patru Juriću poticaj na daljnji rad i objavljivanje na hrvatskom i neka u svemu donese Božji blagoslov i piscu i čitateljima.

Ante Komadina

FRANJO ASIŠKI I LAIKAT

Prospero Rivi, *Francesco d'Assisi e il laicato del suo tempo*, Le origini dell Ordine Francescano Secolare - Edizioni Messaggero Padova 1989., 215 stranica.

Koliko god se razlikovali proučavatelji II. vatikanskog koncila u svojim ocjenama o tom maestralnom događaju druge polovice XX. stoljeća, svi se ipak slažu da je njegov doprinos u oživljavanju uloge kraljevskog svećenstva u mističnom Kristovom tijelu nemjerljiv. Nakon stoljeća bolne podvojenosti između ministerijalnog i hijerarhijskog svećenstva došlo je do, slobodno možemo reći, ponovnog oživljavanja cjelovite slike Crkve, u kojoj različitost uloga, ali ista usmjerenost, nužno vrednuju neprijepornu ulogu najbrojnijeg dijela Crkve, kraljevskog svećenstva. Njihova je uloga bila svedena na jedva prepoznatljivu simboličnost koja se je očitovala na zajedničkom slavljenju euharistijske žrtve i ne samo na njoj.

Proučavatelji vjerskih gibanja u Crkvi uočavaju da je u svim njezinim 20-stoljetnim etapama razvoja, pogotovo onima koje su nosile preokret, dolazilo do rađanja, iz njezina krila, svijetlih likova koji su znali objediniti nezamjenjive uloge i jednog i drugog svećenstva u njihovoj otajstvenoj pojavnosti.

Pisac je sebi stavio u zadaću osvjetliti put od franjevačke intuicije do institucije pokorničkog pokreta XII. stoljeća prema prvim bratstvima franjevačkih pokornika i nakon toga do formalnog stvaranja danas franjevačkog svjetovnog reda. To se proučavanje isplati, jer se lakše uočavaju težnje laikata u vrijeme Asiškog sirotana i odgovor Franje iz Asiza i njegove braće na te težnje. To može poslužiti i danas katoličkom laikatu u njegovu živom svjedočenju kraljevstva Božjeg u svijetu. I danas, naime, svjetovna franjevačka bratstva mogu činiti sve ono što učiniše njihovi sljedbenici u vrijeme sv. Franje, za laikat i ne samo za njega.